

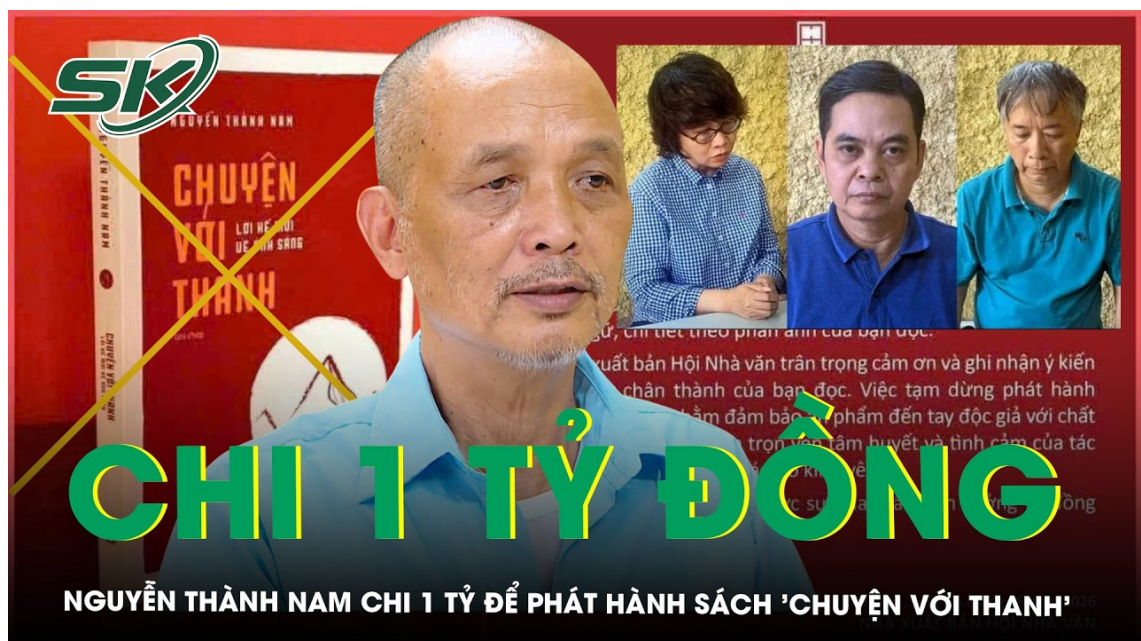
Quán chiếu đạo đức truyền thông từ một sự kiện xã hội

ISSN: 2734-9195 14:40 17/07/2026

Có lẽ, đó cũng là ý nghĩa sâu xa của tinh thần “tu giữa đời” mà Phật giáo luôn hướng đến: chuyển hóa thế giới không bắt đầu từ việc thay đổi người khác, mà bắt đầu từ việc chuyển hóa chính mình.

Lời dẫn

Những diễn biến liên quan đến cuốn sách *Chuyện với Thanh - Lời kể mới về ánh sáng* của Nguyễn Thành Nam cùng các quyết định xử lý của cơ quan chức năng trong thời gian qua đã thu hút sự quan tâm đặc biệt của dư luận. Trong khi các vấn đề pháp lý thuộc thẩm quyền của các cơ quan tiến hành tố tụng và sẽ được xem xét, làm rõ theo quy định của pháp luật, sự kiện này cũng gợi mở câu hỏi, suy tư: từ góc nhìn Phật giáo, chúng ta có thể quán chiếu điều gì về nhận thức, lời nói, hành động và trách nhiệm của mỗi cá nhân trong đời sống nhân sinh?

(Ảnh: Internet)

Mỗi sự kiện **truyền thông** lớn đều để lại những dư chấn vượt ra ngoài phạm vi của chính sự kiện ấy. Từ một xuất bản phẩm gây nhiều tranh luận, những thông tin chính thức được công bố, đến các phản ứng đa chiều trên báo chí và không gian mạng, điều đọng lại không chỉ là câu chuyện của một cuốn sách hay một số chủ thể liên quan, mà còn là dịp để xã hội nhìn lại cách thông tin được hình thành, kiểm chứng, lan truyền và tiếp nhận.

Ở góc độ đó, điều đáng suy ngẫm không chỉ là bản thân sự kiện, mà còn là cách mỗi người lựa chọn ứng xử trước sự kiện ấy. Từ người sáng tạo nội dung, người làm công tác biên tập, xuất bản, báo chí đến mỗi người sử dụng mạng xã hội, tất cả đều đứng trước những lựa chọn về nhận thức, lời nói và hành động; mỗi lựa chọn đều có thể góp phần xây dựng hoặc làm suy giảm niềm tin của cộng đồng.

Vì vậy, bài viết này không đi vào bình luận vụ việc hay đánh giá trách nhiệm pháp lý của bất kỳ cá nhân, tổ chức nào. Từ một sự kiện được xã hội quan tâm, bài viết chỉ xem đây như một trường hợp để cùng quán chiếu những giá trị của Bát Chính đạo đối với hoạt động truyền thông, xuất bản và ứng xử trên không gian mạng. Bởi vượt lên trên những tranh luận nhất thời, điều Phật giáo hướng đến không phải là tâm lý kết án hay cổ vũ, mà là sự tỉnh thức, trách nhiệm và khả năng chuyển hóa của mỗi người trước nhận thức, lời nói và hành động của chính mình.

Chính kiến - nền tảng của mọi hành động truyền thông

Trong Bát Chính đạo, đức Phật đặt **Chính kiến (sammā-diṭṭhi)** ở vị trí đầu tiên. Điều này không phải ngẫu nhiên. Mọi lời nói và hành động đều bắt đầu từ cách chúng nhìn nhận sự việc. Khi nhận thức lệch lạc, lời nói và hành động cũng dễ đi chệch khỏi sự thật và lợi ích chung.

Trong lĩnh vực truyền thông và xuất bản, Chính kiến không chỉ là hiểu đúng giáo lý hay đạo đức, mà còn thể hiện ở thái độ tôn trọng sự thật, phân biệt giữa dữ kiện đã được kiểm chứng với giả thuyết, giữa tư liệu lịch sử với diễn giải cá nhân, giữa quyền tự do sáng tạo với trách nhiệm xã hội.

Một xã hội dân chủ về học thuật luôn cần những góc nhìn mới, những cách tiếp cận mới đối với lịch sử, văn hóa và con người. Tuy nhiên, mọi sáng tạo chỉ có thể tạo ra giá trị bền vững khi được đặt trên nền tảng của sự trung thực, tinh thần đối thoại và ý thức trách nhiệm đối với cộng đồng.

(Ảnh: Internet)

Đức Phật từng dạy rằng nhận thức đúng sẽ dẫn đến tư duy đúng, từ đó mới có lời nói và hành động đúng. Nếu thiếu nền tảng ấy, những sai lệch ban đầu có thể tiếp tục được khuếch đại qua nhiều khâu của quá trình truyền thông, để rồi một thông tin chưa được kiểm chứng có thể trở thành nguồn gốc của những hiểu lầm và tranh cãi rộng lớn.

[Góc nhìn biên tập]: Trong nhiều cuộc tranh luận trên không gian mạng, công chúng thường tập trung vào câu hỏi “ai đúng, ai sai”. Tuy nhiên, dưới ánh sáng Phật giáo, một câu hỏi khác có lẽ quan trọng hơn là: “Điều gì trong nhận thức đã khiến những lựa chọn ấy xuất hiện?” Khi chuyển từ tâm lý kết tội sang quán chiếu nguyên nhân, chúng ta không phủ nhận trách nhiệm, nhưng có thêm cơ hội nhận diện những điều cần sửa đổi để hạn chế các sai lầm tương tự trong tương lai.

Nhìn từ góc độ ấy, một sự kiện truyền thông không chỉ phản ánh lựa chọn của một cá nhân hay một tổ chức. Đó còn cho thấy chất lượng của môi trường thông tin mà tất cả chúng ta cùng tham gia xây dựng. Nếu Chính kiến là nền móng, thì mỗi quyết định trong quy trình truyền thông đều là những viên gạch góp phần dựng nên hoặc làm suy yếu niềm tin xã hội.

Chính nghiệp và Chính mạng: Khi trách nhiệm nghề nghiệp trở thành nền tảng của niềm tin xã hội

Trong Bát Chính đạo, **Chính nghiệp (sammā-kammanta)** là hành động chân chính; **Chính mạng (sammā-ājīva)** là nuôi sống bản thân bằng nghề nghiệp lương thiện, không gây tổn hại cho người khác. Đặt trong bối cảnh truyền thông

hiện đại, hai yếu tố này không chỉ là chuẩn mực đạo đức cá nhân mà còn là nền tảng để hình thành niềm tin xã hội đối với các thiết chế truyền thông, xuất bản và báo chí.

Một cuốn sách không phải là sản phẩm của riêng tác giả. Đằng sau mỗi ấn phẩm là quy trình gồm biên tập nghiêm cẩn, phản biện, thẩm định, cấp phép, xuất bản và phát hành. Tương tự, một bản tin báo chí cũng là kết quả của nhiều khâu: thu thập thông tin, kiểm chứng nguồn tin, biên tập, duyệt nội dung và xuất bản. Khi một mắt xích hoạt động thiếu thận trọng, hậu quả thường không dừng lại ở một cá nhân mà có thể ảnh hưởng đến uy tín của cả một hệ thống.

Nhìn từ giáo lý Duyên khởi (Pratītyasamutpāda), không có hiện tượng nào hình thành từ một nguyên nhân đơn lẻ. Một kết quả luôn là sự hội tụ của nhiều Nhân và nhiều Duyên. Điều này không nhằm làm mờ trách nhiệm của từng chủ thể, mà nhắc chúng ta tránh cách nhìn giản đơn rằng chỉ cần tìm ra một “người có lỗi” là mọi vấn đề sẽ được giải quyết.

Đối với người làm xuất bản, Chính nghiệp thể hiện ở sự cẩn trọng trong từng khâu chuyên môn; Chính mạng nhắc nhở rằng giá trị nghề nghiệp không thể bị đánh đổi bởi áp lực thị trường, sức hút truyền thông hay lợi ích trước mắt. Khi sự cẩn trọng bị thay thế bởi sự dễ dãi, hoặc khi sức ép về tốc độ lấn át yêu cầu kiểm chứng, nguy cơ sai sót sẽ gia tăng.

Điều đó cũng đúng với báo chí. Một cơ quan báo chí chuyên nghiệp không chỉ phản ánh nhanh, mà còn phải phản ánh đúng. Trong thời đại mạng xã hội, nơi thông tin lan truyền với tốc độ từng giây, áp lực “đăng trước” đôi khi vô tình làm suy giảm thời gian dành cho việc kiểm chứng. Tuy nhiên, chính trong hoàn cảnh ấy, đạo đức nghề nghiệp càng trở nên quan trọng. Một thông tin được kiểm chứng chậm hơn đôi chút vẫn có giá trị hơn nhiều so với thông tin lan truyền nhanh nhưng thiếu chính xác.

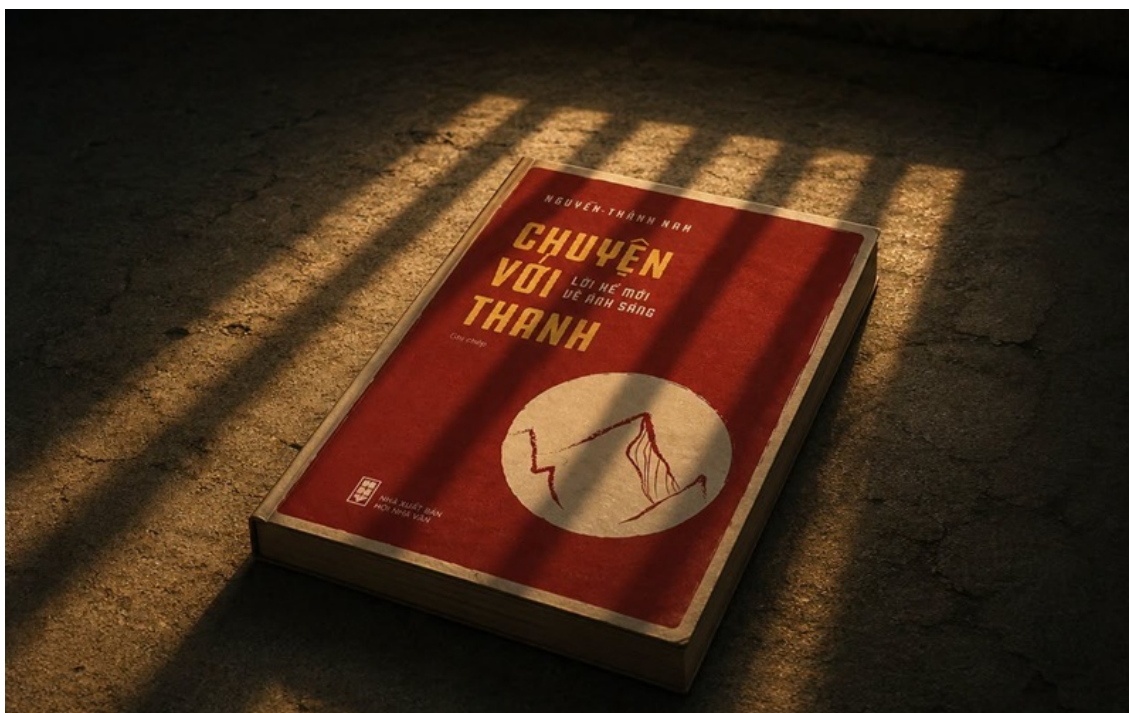
[Góc nhìn biên tập]: Nhiều ý kiến cho rằng trong kỷ nguyên số, báo chí đang cạnh tranh với mạng xã hội nên buộc phải chạy theo tốc độ. Thực tế, lợi thế cốt lõi của báo chí chưa bao giờ là “nhanh nhất”, mà là “đáng tin cậy nhất”. Khi niềm tin được xây dựng bằng sự cẩn trọng và trách nhiệm, tốc độ không còn là thước đo duy nhất của giá trị nghề nghiệp.

Ở góc nhìn Phật giáo, Chính nghiệp và Chính mạng không chỉ dành cho từng cá nhân mà còn có thể được hiểu như những nguyên tắc vận hành của một tổ chức. Một môi trường nghề nghiệp khuyến khích sự trung thực, phản biện khoa học và trách nhiệm xã hội sẽ giúp giảm thiểu những sai sót mang tính hệ thống. Ngược lại, nếu chỉ coi hiệu quả truyền thông hay lợi ích kinh tế là tiêu chí hàng

đầu, thì chính tổ chức ấy cũng dễ bị cuốn vào vòng xoáy của những quyết định thiếu cân nhắc, từ đó dẫn đến những rủi ro, sự cố không đáng có.

Chính ngữ trong thời đại “chia sẻ” - Một cú nhấp chuột cũng là một lựa chọn đạo đức

Nếu Chính kiến định hướng nhận thức và Chính nghiệp định hướng hành động, thì **Chính ngữ (sammā-vācā)** là thước đo của cách mà chúng ta sử dụng lời nói để xây dựng hay làm tổn thương cộng đồng.

(Ảnh: Internet)

Trong kinh điển Phật giáo, Chính ngữ không chỉ dừng lại ở việc “không nói dối”. Lời nói chân chính còn bao hàm việc tránh nói lời chia rẽ, tránh lời thô ác, tránh những điều vô ích; đồng thời hướng đến lời nói chân thật, đúng thời, đem lại lợi ích và được nói bằng tâm thiện lành.

Nhìn vào đời sống truyền thông hôm nay, khái niệm “lời nói” đã vượt khỏi phạm vi của ngôn ngữ trực tiếp. Một bài đăng, một dòng trạng thái, một bình luận, một tiêu đề giật gân hay chỉ một thao tác “chia sẻ” cũng đều có khả năng tạo nên ảnh hưởng sâu rộng đối với nhận thức của cộng đồng.

Không khó để bắt gặp hiện tượng một sự kiện xã hội nhanh chóng bị biến thành chủ đề tranh cãi cực đoan. Có người chưa đọc đầy đủ thông tin nhưng đã vội kết luận, có người chỉ dựa vào một đoạn cắt ghép để hình thành quan điểm, cũng có người tận dụng sự quan tâm của dư luận để tăng tương tác, thu hút người xem hoặc phục vụ mục đích thương mại. Những hiện tượng ấy phản ánh thực tế

đáng suy nghĩ: tốc độ lan truyền của thông tin đang vượt xa tốc độ của sự kiểm chứng.

Từ góc nhìn Phật giáo, vấn đề không chỉ nằm ở nội dung của lời nói, mà còn ở **tâm ý trước khi lời nói được phát ra**. Một lời bình luận xuất phát từ sân hận, định kiến hay mong muốn hạ thấp người khác sẽ rất khác với một nhận xét được đưa ra bằng tinh thần xây dựng và trách nhiệm. Cùng một sự kiện, nhưng cách diễn đạt có thể làm dịu đi sự đối đầu hoặc tiếp tục nuôi dưỡng sự chia rẽ.

Đáng chú ý, Chính ngữ không đồng nghĩa với sự im lặng trước cái sai. Phật giáo không khuyến khích thái độ né tránh sự thật. Điều được nhấn mạnh là cách nói về sự thật: đúng sự thật, đúng thời điểm, đúng mục đích và đúng tâm. Một lời góp ý chân thành nhằm giúp người khác nhận ra thiếu sót khác hẳn với lời công kích nhằm thỏa mãn cảm xúc nhất thời hay tạo hiệu ứng đám đông.

[Góc nhìn biên tập]: Thuật toán của mạng xã hội thường ưu tiên những nội dung gây cảm xúc mạnh, nhưng đạo đức truyền thông lại đòi hỏi sự điềm tĩnh và kiểm chứng. Khoảng cách giữa hai điều ấy chính là không gian để mỗi người thực hành Chính niệm. Trước khi nhấn nút “chia sẻ”, có lẽ điều cần hỏi không phải là “Thông tin này có hấp dẫn không?”, mà là “Thông tin này có đúng, có lợi ích và có đáng để lan truyền hay không?”.

Có lẽ chưa bao giờ lời dạy của đức Phật về Chính ngữ lại gần gũi với đời sống như trong thời đại số. Khi mỗi cá nhân đều có thể trở thành một “nhà xuất bản” thông qua điện thoại thông minh của mình, trách nhiệm đối với lời nói không còn là câu chuyện của riêng báo chí hay giới truyền thông. Đó đã trở thành trách nhiệm chung của toàn xã hội.

Thay lời kết: Trước khi nói về người khác, hãy quán chiếu chính mình

Đức Phật không dạy chúng ta tìm kiếm một người để quy trách nhiệm cho mọi khổ đau. Ngài chỉ ra rằng mọi hiện tượng đều do nhiều nhân duyên hội tụ mà thành. Một sai lầm trong đời sống xã hội cũng vậy. Đằng sau một thông tin sai lệch, một nhận định thiếu thận trọng hay một làn sóng dư luận cực đoan thường là sự đan xen của nhiều nguyên nhân: nhận thức, lợi ích, áp lực nghề nghiệp, tâm lý đám đông và cả sự thiếu tỉnh thức của mỗi người khi tiếp nhận và lan truyền thông tin.

Vì thế, điều đáng quý nhất sau mỗi sự kiện xã hội không phải là chúng ta đã lên án được bao nhiêu người, mà là chúng ta đã học được điều gì để chính mình

không lặp lại những sai lầm tương tự.

Bát Chánh đạo không phải những giáo điều dành riêng cho người xuất gia. Đó là những nguyên tắc có thể soi sáng mọi lĩnh vực của đời sống hôm nay. Đối với người nghiên cứu, Chánh kiến nhắc ta khiêm tốn trước sự thật. Đối với người sáng tạo nội dung, Chánh tư duy giúp phân biệt giữa khát vọng cống hiến và sự hiếu thắng của bản ngã. Đối với người làm báo, người làm xuất bản, Chánh nghiệp và Chánh mạng nhắc rằng uy tín nghề nghiệp luôn được xây dựng từ sự trung thực và trách nhiệm. Đối với mỗi người sử dụng mạng xã hội, Chánh ngữ và Chánh niệm trở thành hàng rào đạo đức trước mỗi dòng trạng thái, mỗi bình luận và mỗi lần nhấn nút “chia sẻ”.

Trong thời đại mà ai cũng có thể trở thành người phát ngôn trước hàng nghìn, thậm chí hàng triệu người, sức mạnh của lời nói chưa bao giờ lớn như hôm nay. Nhưng cùng với sức mạnh ấy là trách nhiệm chưa bao giờ nặng nề đến thế. Một lời nói thiếu kiểm chứng có thể làm tổn thương một người, một thông tin bị cắt xén có thể làm méo mó nhận thức của cộng đồng, còn một lời nói được cất lên bằng trí tuệ và lòng từ bi có thể hàn gắn những chia rẽ, nuôi dưỡng niềm tin và khơi dậy điều thiện.

Có lẽ, điều xã hội cần sau mỗi biến cố không chỉ là những bản án của pháp luật đối với hành vi vi phạm, mà còn là những “bản án của lương tri” đối với sự cẩu thả trong nhận thức, sự cực đoan trong lời nói và sự vô cảm trong cách ứng xử. Bởi pháp luật có thể điều chỉnh hành vi, nhưng chỉ có sự tỉnh thức mới chuyển hóa được tâm thức.

Khép lại bài viết này, xin được mượn tinh thần quán chiếu của Phật giáo để gửi đến mỗi chúng ta vài câu hỏi, cũng là những câu hỏi dành cho chính người viết:

- + Trước khi tin một thông tin, ta đã dành đủ thời gian để kiểm chứng chưa?
- + Trước khi bình luận về một người, ta đã hiểu đầy đủ bối cảnh và sự thật hay mới chỉ nhìn thấy một lát cắt của vấn đề?
- + Trước khi nhấn nút “chia sẻ”, ta đang lan truyền sự thật, hay chỉ đang tiếp sức cho cảm xúc của đám đông?
- + Và trước khi mong người khác thực hành Chánh ngữ, Chánh nghiệp hay Chánh kiến, chính ta đã thực sự sống với những điều ấy hay chưa?

Nếu mỗi sự kiện xã hội đều trở thành một cơ hội để từng người quay về quán chiếu chính mình, thì những biến động của thời đại sẽ không chỉ để lại những bài học pháp lý hay truyền thông, mà còn trở thành những bài học về trí tuệ,

trách nhiệm và lòng từ bi. Có lẽ, đó cũng là ý nghĩa sâu xa của tinh thần “tu giữa đời” mà Phật giáo luôn hướng đến: chuyển hóa thế giới không bắt đầu từ việc thay đổi người khác, mà bắt đầu từ việc chuyển hóa chính mình.

Tác giả: **Thường Nguyên**

** Ghi chú: Bài viết thể hiện cách hành văn, góc nhìn và sự quán chiếu riêng của tác giả.*